

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

РЕКОМЕНДАЦІЇ

для медіаспільноти

щодо захисту персональних даних
під час публікації
фото- та відеоматеріалів
у журналістських розслідуваннях

1. Загальні положення

Ці Рекомендації розроблено з метою забезпечення дотримання прав людини, зокрема права на приватність і захист персональних даних під час здійснення журналістської діяльності в умовах воєнного стану. Вони спрямовані на запобігання порушенням прав людини та вимог законодавства у сфері захисту персональних даних під час створення і поширення фото- та відеоматеріалів у межах журналістських розслідувань.

Рекомендації адресовані журналістам, редакторам, керівникам медіа, продюсерам, фрилансерам та іншим особам, залученим до створення та поширення інформаційних матеріалів.

У своїй діяльності медіа зобов'язані дотримуватися балансу між свободою вираження поглядів і правом особи на захист персональних даних. Розслідувальна журналістика має здійснюватися з дотриманням принципів законності, пропорційності, мінімізації шкоди та пріоритету безпеки людини.

Медіа виконують функцію суспільного контролера, маючи обов'язок поширювати інформацію з питань, що становлять публічний інтерес, а суспільство має право таку інформацію отримувати. Журналістська етика вимагає діяти добросовісно, надаючи точну та надійну інформацію.

Наявність публічного інтересу до інформації не звільняє медіа від обов'язку захищати персональні дані, особливо коли йдеться про осіб з підвищеним рівнем уразливості.

2. Нормативно-правова база

Обробка персональних даних суб'єктами у сфері медіа здійснюється відповідно до:

- Конституції України (стаття 32);
- Закону України “Про захист персональних даних”;
- Закону України “Про інформацію”;
- Закону України “Про медіа”;
- Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR) – у разі застосування;
- Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108);
- міжнародних стандартів у сфері прав людини та свободи слова.

3. Основні положення та принципи обробки персональних даних

Відповідно до статті 32 Конституції України¹, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Закон України “Про захист персональних даних”² передбачає, що дозволяється обробка персональних даних без застосування положень цього Закону, якщо така обробка здійснюється виключно для журналістських та творчих цілей, за умови забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів.

Статтею 29 Закону України “Про інформацію”³ визначено, що інформація з обмеженням доступу може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов’язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Стаття 85 Загального регламенту про захист даних (GDPR)⁴ наголошує на необхідності балансування між захистом даних та свободою вираження поглядів, що дозволяє журналістам певні відступи від загальних правил.

Отже, у разі суспільної необхідності, ключовою умовою правомірності є баланс між правом людини на повагу до приватного та сімейного життя і правом суспільства знати суспільно важливу інформацію. Це означає, що редакція має завжди оцінювати пропорційність втручання: чи справді ідентифікація особи та обсяг оприлюднених даних є необхідними для розкриття теми, чи можна досягти мети менш інвазивними способами (анонімізація, розмиття, узагальнення, вилучення надлишкових деталей).

1 Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2 Закон України “Про захист персональних даних” від 01.06.2010 № 2297-IV, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

3 Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-XIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

4 Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв’язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

Дотримання такого підходу є критично важливим не лише для зниження юридичних ризиків, а й для збереження суспільної довіри до медіа, запобігання невинуватитому втручанню в приватність та мінімізації потенційної шкоди для конкретних людей.

Обробка персональних даних суб'єктами у сфері медіа має здійснюватися з дотриманням таких принципів: законності, справедливості та прозорості; визначеності та легітимності мети; мінімізації обсягу даних; точності та актуальності; обмеження строків зберігання; цілісності, конфіденційності та безпеки.

Також важливо враховувати обов'язок забезпечити належний захист персональних даних не лише під час публікації, а й на всіх етапах підготовки матеріалу: редакція/автори мають організувати роботу з первинними документами, чернетками, фото- та відеофайлами, аудіозаписами й іншими доказовими матеріалами так, щоб унеможливити їх незаконний доступ, копіювання, втрату або розголошення.

За європейськими стандартами передбачається, що персональні дані мають бути видаленими або анонімізованими, як тільки мета їх обробки (наприклад, актуальність новини) вичерпана.

4. Загальні принципи роботи з фото- та відеоматеріалами

Правова основа: Закон України “Про захист персональних даних” (статті 6, 11, 14, 24, 25), Закон України “Про інформацію” (стаття 29), Цивільний кодекс України (статті 302, 307–308), а також Загальний регламент про захист даних (GDPR, стаття 5).

Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода припускається, якщо знімання проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Фізична особа, яка погодилася на знімання, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою. Знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, в тому числі таємне, без згоди особи може бути проведено лише у випадках, встановлених законом. Фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи. Фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, яка зображена на ній, якщо це викликано необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб.

На які правові підстави необхідно звертати увагу:

- згода суб'єкта персональних даних / законного представника;
- виконання діяльності у сфері медіа в суспільних інтересах (право громадськості знати цю інформацію реально переважає потенційну шкоду від її поширення);
- захист життєво важливих інтересів особи.

Публікація зображень допускається лише за умови, що вона є необхідною для досягнення журналістської мети, у випадку коли неможливо досягти тієї ж мети менш інвазивними засобами та потенційна шкода для особи не переважає суспільну користь. Рішення про оприлюднення зображення приймається після оцінки того, чи є така інформація суспільно значущою (суспільно необхідною) і чи переважає право громадськості знати потенційну шкоду від поширення, чи можливо досягти журналістської мети менш інвазивними засобами (зокрема шляхом розмиття/кадрування, використання загального плану, приховування обличчя чи голосу, застосування ініціалів або узагальнення), а також чи не створює публікація додаткових ризиків для безпеки особи, її переслідування або повторної травматизації.

Рекомендація: у кожному матеріалі журналіст має усвідомлювати й за потреби пояснити, на якій правовій підставі здійснюється публікація персональних даних.

Дані збираються **виключно для конкретної та законної мети.**

Обсяг персональних даних має бути **адекватним і необхідним.**

Перевага надається:

- ініціалам замість повного імені;
- узагальненим формулюванням;
- анонімізації та псевдонімізації.

Суб'єкт у сфері медіа зобов'язаний перевіряти достовірність персональних даних та уникати поширення застарілої або неточної інформації.

Персональні дані не повинні зберігатися довше, ніж це необхідно для журналістської мети.

Медіа мають забезпечити захист матеріалів від несанкціонованого доступу, безпечно зберігання фото, відео, контактів, чорнових записів та видалення метаданих (геолокація, EXIF).

Перевага надається анонімізації, використанню загальних планів та реконструкції подій без участі реальних осіб.

Не має допускатись публікація фото- та відеоматеріалів, що можуть: ідентифікувати місцеперебування; створити загрозу життю, здоров'ю чи свободі особи; призвести до повторної травматизації.

5. Правові підстави обробки персональних даних

Правова основа: Закон України “Про захист персональних даних” (статті 11, 25), Закон України “Про інформацію” (стаття 29) та стаття 6 GDPR.

Необхідно звернути увагу на такі правові підстави для обробки персональних даних: згода суб'єкта персональних даних; укладення та виконання правочину; дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень; необхідність реалізації права на свободу слова в суспільному інтересі (зважаючи на статтю 29 Закону України “Про інформацію”); захист життєво важливих інтересів особи; виконання обов'язків, передбачених законом; необхідність захисту законних інтересів володільця персональних даних або третьої особи, якій передаються персональні дані, крім випадків, коли потреби захисту основоположних прав і свобод суб'єкта персональних даних у зв'язку з обробкою його даних переважають такі інтереси.

Суспільний інтерес не є автоматичною підставою для необмеженого поширення персональних даних.

6. Згода суб'єкта персональних даних

Правова основа: Закон України “Про захист персональних даних” (статті 2, 11) та стаття 7 GDPR.

Згода має бути добровільною, поінформованою, конкретною та однозначною. У разі недотримання сукупності таких вимог згода є нікчемною.

Отримання згоди в умовах психологічного тиску, страху або шокового стану не може вважатися належною правовою підставою. Згода, надана в умовах шоку, страху чи залежності, **може бути недійсною**.

Обробка персональних даних дитини здійснюється виключно за згодою її законн(ого)их представник(а)ів з дотриманням принципу найкращих інтересів дитини.

Європейські стандарти журналістської діяльності передбачають, що рівень захисту особи (в тому числі публічної) може бути знижений, якщо вона сама раніше оприлюднила деталі свого особистого життя (наприклад, в автобіографії чи соціальних мережах).

7. Обробка спеціальних категорій персональних даних

Правова основа: Закон України “Про захист персональних даних” (статті 7 і 25), Закон України “Про інформацію” (стаття 29) та стаття 9 GDPR.

До спеціальних категорій належать, зокрема, дані про стан здоров'я; поранення, інвалідність; сексуальне насильство; перебування в полоні; етнічне походження, релігійні переконання; політичні погляди, членство в політичних партіях та професійних спілках.

Обробка таких даних забороняється, за винятком випадків, коли отримано чітку та усвідомлену згоду суб'єкта, коли існує переважаючий суспільний інтерес за умови мінімізації шкоди, або коли такі дані були явно оприлюднені самою особою.

Європейською практикою передбачається, що публікація медичних діагнозів приватних осіб заборонена, оскільки це може призвести до соціальної ізоляції. Розкриття стану здоров'я публічної особи виправдане лише тоді, коли це безпосередньо впливає на її здатність виконувати посадові обов'язки.

8. Особливості фото-, відео- та аудіофіксації

Під час створення візуального та аудіоконтенту рекомендується уникати ідентифікації осіб без необхідності; використовувати анонімізацію (розмиття облич, голосу, даних); не поширювати геолокаційні дані, адреси, номери документів; видаляти метадані з матеріалів перед публікацією.

Перед поширенням матеріалів, суб'єктам у сфері медіа рекомендується перевірити наявність облич, татувань, шрамів, голосу; метадані (геолокація, дата, час, модель пристрою); фонові елементи (адреси, вивіски, номери авто, документи); можливість непрямої ідентифікації особи. Особлива обережність до публікації даних має застосовуватися щодо військовослужбовців, дітей, внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від насильства.

За європейськими стандартами, використання прихованих камер дозволено як останній засіб і лише за умови, що справу неможливо розслідувати менш інтрузивними методами, а матеріал стосується професійних аспектів, а не особистого життя⁵.

⁵ Guidelines on Safeguarding Privacy in the Media, URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-safeguarding-privacy-in-the-media-final-r3/168075ac59>

8.1. Діти

Публікація фото- та відеоматеріалів із зображенням дітей допускається лише у виключних випадках і за умови згоди законного представника, відсутності ризику ідентифікації місця перебування та дотримання принципу найкращих інтересів дитини.

Не має допускатись показ обличчя дітей, які постраждали від війни, ідентифікація дітей із сімей військовослужбовців та розкриття інформації про сиріт, евакуйованих або депортованих дітей.

Згода має бути надана законним представником до моменту створення фото- та відеоматеріалів, а не лише перед публікацією, щоб забезпечити збереження контролю особи над даними дитини.

Окрім згоди батьків, медіа повинні враховувати ступінь зрілості дитини. Журналісти несуть етичну відповідальність за те, щоб не спричинити шкоди дитині, яка може не усвідомлювати довгострокових наслідків своїх слів або поширення свого зображення.

Якщо батьки або представники надають чутливі, негативні або недоречні коментарі про дитину, медіа мають утриматися від їх публікації в інтересах приватності дитини. Права дитини на гідність та приватність мають перевагу навіть над згодою батьків у ситуаціях, що характеризуються особливою вразливістю.

Рекомендація: використовуйте розмиття, знімання зі спини, силуети або ілюстративні зображення.

8.2. Військовослужбовці та члени їхніх родин

Під час публікації матеріалів за участі військових забороняється демонструвати обличчя, шеврони, номери техніки. Не допускається фіксація місць дислокації та поширення інформації про родинні зв'язки.

Члени родин військовослужбовців вважаються особами підвищеного ризику, інформація про яких не повинна публікуватись без нагальної необхідності.

Використання архівних матеріалів для ілюстрації подій у зоні бойових дій суворо заборонено без маркування написом "Архів" для забезпечення безпеки військовослужбовців.

8.3. ВПО, полонені, жертви сексуального насильства

Не має допускатись публікація обличчя, голосів та інших ідентифікаторів, знімання в місцях тимчасового проживання та поширення деталей, що дозволяють встановити особу.

Рекомендація: У випадках інтерв'ю змінюйте імена, застосовуйте технічну анонімізацію та виключайте деталі, що можуть призвести до впізнання. Публікація матеріалів про сексуальне насильство здійснюється виключно з фокусом на захист жертви, а не на сенсаційність.

8.4. Мешканці тимчасово окупованих територій

Особлива небезпека полягає у можливих репресіях з боку окупаційної влади.

Рекомендація: Не публікуйте обличчя та персональні ознаки (наприклад, манікюр або характерний одяг особи теж може ідентифікувати особу). Не демонструйте місцевість, що дозволяє ідентифікацію та не вказуйте точні дати та маршрути. Навіть за наявності згоди особи редакція зобов'язана оцінити довгострокові ризики для її безпеки.

9. Суспільний інтерес і баланс прав

Правова основа: Закон України “Про захист персональних даних” (стаття 25) та стаття 85 GDPR.

Діяльність у сфері медіа може допускати відступ від окремих вимог за умови забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів, але не скасовує дотримання принципів захисту персональних даних. Перевага надається способом подачі інформації з найменшим втручанням у приватне життя.

Перед публікацією матеріалу, що містить персональні дані, медіа рекомендується здійснити оцінку балансу між суспільною значущістю інформації, можливістю досягнення мети без ідентифікації особи та потенційною шкодою для прав, свобод і безпеки людини.

Тобто перед публікацією необхідно відповісти на три питання:

1. Чи є інформація суспільно значущою?
2. Чи можна досягти мети без розкриття персональних даних?
3. Чи не переважає шкода над користю?

Але при цьому стаття 32 Конституції України передбачає вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка обіймає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї). Такими підставами є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

10. Забезпечення безпеки персональних даних

Суб'єкти у сфері медіа мають вживати організаційних і технічних заходів для захисту персональних даних, зокрема обмеження доступу до матеріалів, захист цифрових носіїв та безпечне зберігання даних.

У розслідуваннях щодо корупції, зловживань владою, воєнних злочинів ідентифікація осіб допускається лише щодо публічних осіб, якщо це є необхідним та пропорційним.

Вразливі категорії не можуть бути ідентифіковані навіть у контексті розслідування, якщо вони не є безпосередніми суб'єктами суспільного інтересу.

Європейське законодавство, зокрема стаття 15 та 16 GDPR, передбачає право на доступ особи до своїх персональних даних та право на виправлення, що також поширюється на журналістську діяльність. Особи мають право отримати підтвердження від медіа щодо обробки їхніх даних та вимагати виправлення фактичних помилок.

11. Відповідальність за порушення

Порушення вимог законодавства про захист персональних даних може тягнути за собою цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність, передбачену законом.

Окрім правового захисту, особа, чиї права були порушені, має право на справедливую компенсацію, яка має бути пропорційною серйозності втручання та його наслідкам для приватного, сімейного та соціального життя.

Суди при визначенні розміру відшкодування враховують масштаб поширення матеріалу та обсяг завданої шкоди.

Суб'єкт у сфері медіа несе спільну відповідальність за рішення про публікацію, спосіб подачі матеріалу та поширення персональних даних.

Рекомендується впроваджувати внутрішній редакційний контроль, чек-листи перед публікацією та консультації з юристами або правозахисниками.

Суб'єкт у сфері медіа несе спільну відповідальність за рішення про публікацію чутливих даних. Відповідальність може покладатися не лише на автора матеріалу, а й на головного редактора та видавця, залежно від внутрішньої структури контролю в медіа.

12. Прикінцеві положення

Дотримання цих рекомендацій сприятиме захисту прав людини, безпеці осіб, залучених до матеріалів, довірі до медіа та якості журналістських розслідувань.

Цей документ має рекомендаційний характер, підготовлений відповідно до пункту 6 частини 1 статті 23 Закону України “Про захист персональних даних” та може використовуватися під час:

- підготовки: внутрішніх редакційних політик, політики конфіденційності, положення про порядок обробки персональних даних суб'єкта у сфері медіа;
- навчання суб'єктів у сфері медіа;
- оцінки ризиків при підготовці матеріалів.

Портал інформаційних брошур

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

